

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

PRIVATNA BEZBJEDNOST I DETEKTIVSKA DJELATNOST-SOCIOLOŠKI OSVRT

Detektivska djelatnost u našem okruženju veoma je dobro regulisana i razvijena u Sloveniji. Rast sektora privatne bezbjednosti globalan je proces. Privatizacija poslova bezbjednosti prisutna je u ekonomski razvijenim zemljama, zemljama u tranziciji i u nerazvijenim zemljama. U stranoj literaturi prisutan je sve veći broj naučnih i stručnih radova o ovoj problematici, međutim nedovoljna pažnja posvećena je privatnoj detektivskoj djelatnosti. U nedostatku adekvatnih rješenja, literature i podataka teško je dati jedan sadržajni komparativni pristup koji bi obuhvatio prirodu detektivskih poslova, trendove, zakonsku regulativu kao uticaj detektivske djelatnosti na pravne sisteme pojedinih zemalja. Za jedan takav istraživački poduhvat bila bi potrebna posebna studija. U savremenom svijetu prisutan je trend preuzimanja pojedinih poslova bezbjednosti koji su tradicionalno bili u nadležnosti države, u nadležnost privatnih aktera, subjekata, dinamika i priroda tih procesa razlikuje se od države do države. Međutim, valja zapaziti da je moguće uočiti vidljivu razliku između privatnog sektora bezbjednosti u zemljama zapadne demokratije i zemalja u tranziciji i nerazvijenih zemalja širom svijeta. Priroda privatnog sektora bezbjednosti determinisana je političkim, pravnim, ekonomskim, socijalnim, defendološkim i mnogim drugim činiocima. Ti činoci određuju strukturu i funkciju privatnog sektora bezbjednosti u svakom društvu. Valja istaći da je čovječanstvo ušlo u XX vijek sa shvatanjem da države, odnosno vlade, imaju primarnu a negdje i isključivu odgovornost za bezbjednost svojih građana. Krajem XX vijeka takvo shvatanje se bitno mijenja i tada dolazi do nove paradigme u shvatanju bezbjednosti – da država nije jedini akter koji zadovoljava potrebe svojih građana za bezbjednošću. Proces razdvajanja funkcije pokrovitelja bezbjednosti (auspecies) tj. subjekata koji imaju određene bezbjednosne potrebe i funkcije provjadera, (providers) odnosno onih koji te potrebe zadovoljavaju, ključan je preokret u odnosu na tradicionalna shvatanja bezbjednosti. Iako ta nova bezbjednosna paradigma u savremenoj teoriji i praksi naziva se privatizacija poslova bezbjednosti, ispravnije je govoriti o multilateralizaciji tih poslova. Bezbjednost

građana i njihove imovine nije privatna nego javna stvar i javni interes, bez obzira da li tu funkciju obezbjeđuju državni ili privatni subjekti. Pored shvatanja koja ističu pozitivnu društvenu ulogu privatnog sektora bezbjednosti jer omogućava korisnicima usluga da ostvare ili zaštite svoja prava, prisutna su i suprotna, kritička shvatanja, koja polaze od toga da privatizovanje poslova bezbjednosti ima negativne implikacije jer dovode u pitanja osnovne demokratske vrijednosti i princip jednakosti pred zakonom, imajući u vidu da se bezbjednost komercijalizuje i čini dostupnim samo onima koji imaju novac. Kada je privatna detektivska djelatnost u pitanju zemlje zapadne demokratije imaju najveća iskustva, detektivska djelatnost zakonom je uređena, dijapazon usluga koje se pružaju širi je u odnosu na zemlje u tranziciji ili nerazvijene zemlje. Zemlje u tranziciji često su suočene sa političkom nestabilnošću, ekonomskom krizom, neefikasnom državnom upravom, visokom stopom korupcije i sličnim problemima. Često privatna bezbjednost nije zakonom uređena ili postojeća zakonska rješenja nisu adekvatna. U bivšim socijalističkim zemljama prisutni su ostaci tradicionalnih shvatanja da država ima monopol nad poslovima bezbjednosti. Takvo viđenje stvari stvara nepovjerenje prema privatnim inicijativama smatrajući privatni sektor bezbjednosti više kao prijatnju ili u boljem slučaju kao konkurenciju javnoj bezbjednosti, a ne kao njenog partnera. U nestabilnim, nerazvijenim zemljama situacija je još kompleksnija. U tim zemljama prisutne su ozbiljne političke i ekonomske nestabilnosti, velike društvene nejednakosti, neefikasan i korumpiran sistem formalne društvene kontrole, visoka stopa kriminaliteta, posebno organizovanog, kriminaliteta bijelog okovratnika, nasilničkog i imovinskog kriminaliteta itd. U tim društvima prisutne su velike društvene nejednakosti, pravna nesigurnost i nizak subjektivni osjećaj bezbjednosti građana. U tim nesigurnim i društveno polarizovanim društvima uloga privatne bezbjednosti jeste da obezbjedi sigurnost onim segmentima društva koji su u poziciji da te usluge plate, jer državne institucije često nisu efikasne u kontroli kriminaliteta. Generalno govoreći o prirodi poslova privatnih detektiva ili privatnih istražitelja, može se u najopštijim crtama reći da njihov posao se odnosi na pronalaženje i analiziranje informacija za potrebe njihovih klijenata. Prikupljene informacije mogu biti pravne, poslovne ili lične prirode. Klijenti privatnih detektiva mogu biti građani kojim su potrebne određene informacije do kojih privatni detektiv može doći svojim radom. Pored toga privatni detektivi prikupljaju informacije za potrebe advokatskih kancelarija ili poslovnih kompanija. U pojedinim zemljama privatni detektivi prikupljaju informacije za potrebe državnih institucija. Oni nude razne usluge kao što su prikupljanje informacija i dokaza u krivičnim i građanskim predmetima, provjere validnosti zahtjeva za novčane nakande po osnovu osiguranja, zloupotrebe prava na bolovanje i druge oblike prevara. Privatni detektivi prikupljaju i podatke u vezi starateljstva, pronalaze nestala lica, uručuju sudsku poštu licima koji uručenje izbjegavaju, prikupljaju informacije o poslovnim partnerima i kompanijama,

provjeravaju podatke o licima koja apliciraju za određena radna mjesta, prikupljaju informacije i dokaze u vezi krađa autorskih prava i sl. Privatni detektivi se služe raznim metodama na osnovu kojih dolaze do informacija. Jedan od načina je korišćenje informacionih tehnologija, pretraživanje baza podataka ili radom sa licima koja imaju pristup tim bazama podataka. Putem kompjutera detektivi mogu doći do velikog broja informacija o osobi, kao što su podaci o kriminalnoj prošlosti, tj. podaci o privođenjima i kažnjavanju lica ili podaci o prekršajnoj i građanskoj odgovornosti, telefonskim brojevima, adresama, registarskim oznakama vozila, članstvu u udruženjima i klubovima, čak i fotografije lica mogu se naći na ovaj način. Pored ovog načina detektivi prikupljaju podatke radom na terenu vršeći opservacije, ili intervjuisanje lica koji mogu dati korisne informacije. Detektivi treba da imaju znanja i vještine da vrše razne operativno-taktičke radnje, da koriste raznu opremu, uključujući i opremu visoke tehnologije. Posao detektiva može biti vrlo naporan i vremenski zahtjevan kako bi se dobila tražena informacija. Privatni detektivi u svom radu nužno se moraju pridržavati zakona, a svaka aktivnost koju preduzimaju mora biti u skladu sa zakonom. Privatni detektivi često se specijaliziraju za određenu vrstu poslova. Neki od njih se specijaliziraju za računarsku forenziku, odnosno na prikupljanje, analiziranje i prezentovanje podataka koji su prikupljeni putem računarskih tehnologija za potrebe istraga ili kao mogućih dokaza. Oni prikupljaju dokaze o neovlašćenim upadima u računarske sisteme, spašavaju podatke sa zaštićenih računarskih dokumenata ili izbrisanih dokumenata i oštećenih hard diskova i sl. Pojedini privatni detektivi se specijaliziraju za prikupljanje podataka u vezi krivičnihopravnih i građanskopravnih predmeta. U tom smislu oni prikupljaju podatke za potrebe odbrane optuženih, pronalaze potencijalne svjedoke, dokumente, prikupljaju podatke od policije i od potencijalnih svjedoka. Ovi detektivi često rade za advokate ili advokatske firme. Korporacijski detektivi sprovode interne i eskterne istrage za korporacije. Interne istrage se sprovode, recimo zbog upotrebe droga na radnom mjestu ili raznih zloupotreba u kompanijama kao što su pronevjere, krađe materijalnih dobara ili krađe informacija. Takođe ovi privatni detektivi sprečavaju i otkrivaju zloupotrebe i prevare od strane poslovnih partnera kompanije. Pojedini detektivi specijaliziraju se za finansijske istrage. Oni prikupljaju povjerljive informacije o licima i kompanijama koje su potencijalni partneri za velike finansijske transakcije. Najčešće rade za banke, osiguravajuće i revizorske kuće. Takođe mogu biti angažovani na pronalaženju imovine radi isplate otštetnih zahtjeva na osnovu sudske presude u slučajevima prevara ili krađa. Što se tiče radnog kruženja i uslova rada, detektivi uglavnom rade na terenu prikupljajući informacije. Određeni dio vremena provode u kancelariji, recimo kada vrše prikupljanje informacija putem računara ili kada obavljaju telefonske pozive. Oni nemaju određeno radno vrijeme i često rade u ranim jutarnjim ili kasnim večernjim časovima, vikendom ili praznikom. Posao detektiva

može biti opasan i stresan. Detektivi najčešće rade sami, ali ponekad rade sa drugima kada radi opservacije lica, u cilju da njihova aktivnost ne bude otkrivena od strane lica nad kojim se vrši opservacija. Privatnim detektivima nošenje vatrenog oružja nije neophodno jer priroda njihovog posla je prikupljanje informacija u skladu sa zakonom uz dužno poštivanje ljudskih prava i sloboda građana i svih drugih subjekata, a ne spovođenje zakona. Privatni detektivi moraju biti osposobljeni za detektivski posao. U svijetu uglavnom je praksa da privatni detektivi moraju imati dozvolu za rad od nadležne institucije. Veliki broj detektiva ima univerzitetsko obrazovanje i prethodno iskustvo u agencijama za sprovođenje zakona. Detektivi koji nemaju prethodno iskustvo stižu ga tokom posla. Oni koji rade za kompanije, i koji se bave finansijskim istragama uglavnom pohađaju kurseve o poslovanju, menadžmentu ili raznim finansijskim pitanjima. Privatni detektivi koji su se specijalizirali za kompjutersku forenziku stalno se moraju stručno usavršavati u skladu sa napredovanjem računarskih tehnologija. Nova znanja i vještine privatni detektivi stižu učestvujući na stručnim konferencijama ili na specijalističkim kursovima koje organizuju profesionalna udruženja. Na tržištu je u porastu potražnja za uslugama koje nude privatni detektivi. Razlozi za to su povećani bezbjednosni izazovi i rizici kao što je porast kriminaliteta, posebno raznih vrsta prevara i krađa putem interneta. U savremenom poslovanju neophodno je da se zaštite povjerljive informacije raznih vrsta kao i imovina pravnih i fizičkih lica. Ti činoci nesumljivo otvraju mogućnosti za razvoj privatne detektivske djelatnosti i svakako privatnog sektora bezbjednosti. To ne treba smatrati konkurencijom institucionalnom sektoru bezbjednosti na svim nivoima, već je neophodno da partnerski sarađuju. I jedni i drugi trebaju biti depolitizovani, dezideologizovani, profesionalni i raditi isključivo u skladu sa zakonom.